

ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ОСНОВ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ НУШ

The article updates the role of the Internet as a digital basis for modern children's knowledge of the surrounding world; the article analyzes the positive and negative impact of the Internet on the psychological, emotional, intellectual, moral and spiritual development of the younger schoolchildren. The author presents the main Internet needs of modern children and the peculiarities of their development in the information environment. This scientific work outlines the main types of info-threats that a child may face; the article offers various forms and methods of forming the foundations of students' digital literacy. The author of the article emphasizes the importance of close cooperation between teachers and parents regarding the protection of elementary school pupils from harmful information and the formation of the ability to avoid possible virtual dangers. The article has a description of special useful Internet resources («On-land – a safe web-country», «NetPolice», «Your personal Internet», «Home security», «Basics of cyber security for the schoolchildren» etc.), which give the opportunity for children, parents and teachers to learn more about the basics of safe work on the Internet.

У сучасному інформаційному просторі стає імперативом формування у дітей та молоді здатності критично оцінювати та адекватно реагувати на об'єми доступної інформації. Завдяки технологічному прогресу, комп'ютери та інші гаджети перетворилися на незамінний інструмент у різних аспектах нашого життя, включаючи сферу освіти. Ці технологічні досягнення розширюють можливості навчального процесу та виховання молодого покоління, акцентуючи увагу на розвитку навичок інформаційної грамотності, цифрової компетентності та засад безпеки в онлайн-середовищі [17].

Проте, на фоні загальної всюдоступності до цифрових ресурсів, наявний потенціал агресивно налаштованих осіб змінювати та маніпулювати інформацією може створювати небезпеку для користувачів, особливо дитячого віку. Таким чином, перед суспільством постає завдання захисту дітей та підлітків від негативної та викривленої інформаційної дійсності [9, 70–78].

Зацікавленість сучасних дітей у використанні комп'ютерів та планшетів проявляється ще на дослідницькому етапі їхнього життя (тобто саме в період дошкільного та молодшого шкільного віку), відзначаючись стійким позитивним ставленням, бажанням активно залучатися до них та надавати перевагу комп'ютерній діяльності порівняно з іншими видами занять. У світлі цього, ключовим завданням Нової української школи є скерування цього інтересу

на освітні цілі, що має безпосереднє значення для розвитку цифрової грамотності та культури безпеки серед учнів початкової школи [22].

За даними дослідження Media Awareness Network [18], сучасна активність дітей в Інтернеті може бути аналогічною традиційній дитячій грі в «переодягання». Використання сучасних можливостей Інтернету надає дітям можливість віртуально втілювати різні ролі у цифровому просторі. Таким чином, з появою та розширенням Мережі виникає потреба в детальному вивченні впливу мережевої інформації та комунікаційних інструментів на учасників цифрового спілкування, а також їхнього впливу на формування особистісних характеристик [11; 19; 22].

У сучасному науково-педагогічному дискурсі існує розбіжність думок щодо того, як використання Інтернету може впливати на психологічний стан молодших школярів. Інтернет часто розглядається як інструмент, що сприяє розвитку нових соціальних зв'язків, розширенню соціального кола, особливо для сором'язливих та соціально тривожних осіб, а також як засіб підтримки існуючих дружніх стосунків, надає мобільність у спілкуванні та розширює досвід спільного навчання [15].

Сучасний Інтернет став не лише засобом спілкування для дітей, а «цифровою основою спілкування в щоденному житті» [4; 28], а також ключовим елементом пізнання світу [3]. Однак його анонімність може стати причиною того, що користувачі могли б без страху експериментувати з різними ролями та висловлювати свою думку, відчуваючи себе іншими людьми [13; 15].

З іншого боку, доступність та відкритість Інтернету мають свої негативні сторони. Наприклад, вони можуть призвести до анонімного поширення агресивної інформації в Мережі, а анонімність може спонукати деяких користувачів до агресії, яка деструктивно впливає на формування особистості молодших школярів. Так, несприятлива інформація, що розповсюджується в Мережі від імені «знавців», може спотворити уявлення учнів про певні соціокультурні норми та цінності [29].

Для ефективної організації цифрової безпеки молодших школярів, вчителів слід детально розібратися в основних потребах дітей в Інтернеті. Наукове співтовариство, до якого входять дослідники О. Співаковський, Л. Петухова та В. Коткова, вказує на високу потребу молодших школярів у грі, русі та зовнішніх враженнях. Зокрема, зовнішні враження є головною мотиваційною силою, що веде до формування нових потреб, таких як прагнення до знань, вироблення навичок та умінь. Діти цього віку активно вивчають навколишній світ, задовольняючи свій інтелектуальний інтерес, в тому числі через Інтернет.

Молодший шкільний вік є критичним для формування мотиваційних основ поведінки та моральних цінностей. У цьому віці діти часто намагаються наслідувати героїв з мультфільмів, книг та ігор, але їхнє розуміння дій героїв може бути поверховим. Тобто, дитина може копіювати зовнішні дії героїв, не завжди розуміючи глибинний зміст цих дій [24].

У цей період життя дитини, навчальна діяльність залишається основною, а вчитель – головним авторитетом до 10-11 років. Після цього вікового порогу значущими стають відносини з товаришами і однокласниками, що підкріплюються моральною оцінкою поведінки. У молодшому шкільному віці формуються групи за інтересами, і важливим є соціальний аспект спілкування в Інтернеті. Також відбуваються зміни в емоційно-вольовій сфері дитини, активізуються інтелектуальні та естетичні почуття, її особливо цікавлять рольові, логічні ігри та ігри з елементами змагань, вона легше засвоює складний навчальний матеріал, що може підтримуватися за допомогою спеціальних навчальних програм [10, 36].

В умовах початкової школи вчитель є ключовою фігурою освітньої взаємодії, адже саме він допомагає своїм вихованцям освоїти ключові навички та знання з цифрової безпеки, що включає:

- розпізнавання та уникнення потенційних загроз, які можуть підстерігати учнів у сучасному цифровому оточенні;
- обізнаність основних різновидів цифрових загроз;
- розуміння поняття «шкідлива інформація» та методи її визначення;
- використання ефективних стратегій захисту від небажаного контенту.

Важливо звернути увагу на три основні категорії загроз, які виділені у сучасних дослідженнях [26, 114–119]:

1. Загрози, що впливають на особисту безпеку молодших школярів: це ризики, пов'язані з формуванням різних залежностей, інформація небезпечного вмісту та можливість спілкування з особами, які можуть бути шкідливими.

2. Загрози, що стосуються безпеки оточуючих: це може бути кібербулінг та небезпечні матеріали, які можуть призвести до фізичної загрози, а також дії, що суперечать законодавству.

3. Загрози приватності: ризики розголошення особистої інформації, віруси та шкідливі програми.

Відповідно до досліджень українських учених В. Дем'яненко та В. Ковальчук [12], інформаційна (цифрова) безпека визначається як стан захищеності, що дозволяє системі ефективно мінімізувати ризики. Дослідники підкреслюють, що загрози, особливо актуальні для дітей через їхні вікові та психологічні особливості, можуть бути небезпечними, навіть якщо для дорослої особи вони не є такими. Несформована психіка дітей, їхній обмежений рівень критичного мислення та неконтрольований доступ до інформації роблять їх особливо вразливими перед негативним впливом, який може мати різноманітні наслідки, включаючи деструктивну поведінку та формування морально спотворених цінностей.

Організація цілеспрямованого процесу формування цифрової безпеки у молодших школярів вимагає застосування різноманітних методів для запобігання доступу учнів до небажаного контенту. Основні методи включають в себе використання контент-фільтрів, спеціалізованих веб-сайтів, дитячих

пошукових систем, моніторинг чатів та впровадження систем контролю. Нижче розглянемо особливості впровадження цих методів.

У внутрішніх мережах початкових шкіл мають бути створені *спеціалізовані контент-фільтри*, які автоматично блокують доступ до небажаних веб-сайтів на основі певних критеріїв. Ці фільтри можуть бути інтегровані в різноманітні програмні рішення або працювати як окремі програми, наприклад, у мережевих екранах або проксі-серверах [6; 12].

Список обраних сайтів – це заздалегідь визначений перелік веб-ресурсів, до яких учні можуть мати доступ у випадках, коли прямий доступ до Інтернету обмежений.

Дитячі пошукові системи базуються на загальнодоступних пошукових машинах, але адаптовані для потреб дітей, фільтруючи результати з урахуванням вікових обмежень. Наприклад, у Google вчителі можуть створювати власні тематичні пошукові системи, щоб допомогти учням знаходити потрібну інформацію без ризику отримання некоректного контенту через загальнодоступні пошукові системи.

Спостереження за чатами передбачає використання спеціалізованої системи електронної пошти, яка є поштовим сервером шкільного типу з встановленими обмеженнями на відправку та отримання електронних повідомлень. Школи можуть обмежити внутрішній поштовий обмін тільки між учасниками внутрішньої мережі, а зовнішній зв'язок дозволити лише через вчителя. Деяким учням може бути надана можливість відправляти електронну пошту на зовнішні адреси, але лише за заздалегідь визначеним списком отримувачів.

Системи спостереження, які використовуються для моніторингу дій учнів з комп'ютера вчителя з обов'язковим зберіганням журналів, що реєструють діяльність учнів в Інтернеті [7; 12].

Важливою частиною процесу формування цифрової грамотності молодших школярів є використання різних методів фільтрації контенту: на рівні провайдера, на рівні шлюзу в захищеній Інтернет-мережі та на рівні клієнтської станції. Фільтрація може базуватися на зовнішній оновлюваній базі даних заборонених ресурсів або на локальній програмі з власними критеріями фільтрації («чорні» та «білі» списки, ключові слова тощо).

Ще однією ключовою складовою безпечної цифрової активності учнів початкових класів є відповідне використання гаджетів (комп'ютера, планшета, ноутбука чи смартфона). Тому, вчителям Нової української школи потрібно керувати діяльністю учнів в інформаційно-комунікаційному просторі, оскільки це:

- підвищує якість отриманих знань;
- сприяє загальному розвитку вихованців;
- допомагає подолати навчальні труднощі;
- дозволяє працювати в зоні найближчого розвитку;

- створює сприятливі умови для покращення взаєморозуміння та співпраці між вчителем і учнями;
- сприяє активнішому та обізнаному засвоєнню навчального матеріалу;
- формує позитивне ставлення учнів до інформаційно-комп'ютерної діяльності;
- виникає «кооперативний ефект»: учні, взаємодіючи з комп'ютером, часто несвідомо допомагають один одному, спільно шукаючи оптимальні рішення;
- сприяє розвитку логічного та творчого мислення учнів [20; 29].

Початкова школа має мати чітко сформульовані правила для доступу учнів до Інтернету. Згідно із міжнародним досвідом, цей документ може бути представлений як підписана угода між учнями, їхніми батьками та педагогами, яка регламентує користування Інтернетом [8]. Відповідно до цього «колективного договору», правила мають містити інструкції про безпечне розміщення особистої інформації учнів, їх фото, аудіо та відеоматеріалів в Мережі. У цьому контексті рекомендується, щоб вчителі виступали як консультанти, а не просто контролери. Цього можна досягти за допомогою регулярного обговорення, під час якого вихованці отримують інформацію про ризики Інтернету та вчать розв'язувати можливі віртуальні проблеми.

Виховні заходи є ключовим інструментом впливу на молодших школярів у питаннях цифрової безпеки в початковій школі [2]. Вони слугують для профілактики небажаних ситуацій та корекції поведінки. Встановлення чітких правил покарань за невідповідне користування Інтернетом є важливим елементом даної освітньої форми взаємодії. Такий підхід в педагогічному контексті сприяє формуванню в учнів відповідальної поведінки, заохочуючи позитивну цифрову активність.

Ефективна політика забезпечення цифрової безпеки учнів включає також ряд методів, таких як інформування, контроль, спонукання, попередження та тимчасове блокування доступу. Основна мета цих заходів – формування в учнів усвідомлення відповідальності за їхні дії в «віртуальному» просторі та освоєння етичних норм цифрової поведінки, що призводить до розвитку компетентності в галузі цифрової безпеки [2].

Основним середовищем інтеграції знань учнів з комп'ютерної безпеки в умовах НУШ є безпосередньо уроки інформатики. Тому, вважаємо за потрібне доповнити навчальний план такими питаннями:

- Правдивість інформації в Інтернеті: як визначити?
- Загрози в Інтернеті для учнів: як їх уникнути?
- Кіберзалежність: її ознаки та наслідки.
- Основні принципи захисту інформації та персональних даних: що потрібно знати?
- Права власності в Інтернеті та захист персональних даних.
- Етикет Інтернет-спілкування та основи комп'ютерної етики.

- Організація безпечного Інтернет-простору для користувачів.
- Роль міжмережевого екрана та методи захисту персонального комп'ютера.

Ці теми допоможуть учням отримати повну картину про цифрову безпеку та стати відповідальними користувачами Інтернету з ранніх років навчання.

Однією з ефективних форм ознайомлення молодших школярів з потенційними ризиками та небезпеками Інтернету є також проведення бесід та дискусій. При правильному підході ці заходи можуть стимулювати активну участь молодших школярів у діалозі. Вчителю початкових класів варто обговорювати з вихованцями ситуації, коли натискання на гіперпосилання може призвести до списання коштів з рахунку або активації комп'ютерного вірусу, що може пошкодити гаджет (смартфон, ноутбук, планшет чи комп'ютер). Також важливо підкреслити різницю між приватною та публічною інформацією, а також небезпеку розголошення особистих даних в Інтернеті, таких як адреса, телефон, місце роботи чи навчання батьків [21].

З метою запобігання небажаним ситуаціям та формування основ цифрової безпеки вчителю початкової школи рекомендується обговорити з молодшими школярами такі основні правила безпечної поведінки в Інтернеті:

1. Не відвідуйте веб-сайти, про які ви нічого не знаєте.
2. Утримуйтеся від самостійних покупок в Інтернеті.
3. Не вступаєте в онлайн-спілкування з незнайомцями, навіть якщо вони стверджують, що є однолітками.
4. Регулярно діліться інформацією про свою онлайн-активність з батьками або іншими дорослими.
5. Уникайте відвідування сайтів для дорослих (18+).
6. Ніколи не розголошуйте особисту інформацію в Інтернеті.
7. Переконайтеся, що антивірусна програма на вашому комп'ютері регулярно оновлюється, і запитайте батьків про це.

Крім правил безпеки, обговорення етичних норм поведінки в Інтернеті є також не менш важливим. Серед них – це ввічливе спілкування з іншими користувачами Мережі та повага до авторського права. Щодо авторського права, важливо пояснити його суть на конкретних прикладах, щоб учні зрозуміли його значення.

Одним із ключових засобів забезпечення цифрової безпеки є організація та проведення вчителем профілактичних освітніх заходів для молодших школярів та їх батьків. Під час таких заходів, крім кібербезпеки, важливо обговорювати проблему комп'ютерної залежності, яка стає все поширенішою серед сучасних дітей, включаючи молодший шкільний вік.

Комп'ютерна залежність є підвидом аддиктології – науки про залежну поведінку, яка досліджує причини виникнення залежностей, їх механізми, симптоми та методи корекції [1]. У контексті комп'ютерної залежності варто виділити дві основні форми: мережну залежність, коли дитина практично не може уявити свого життя без віртуального світу, та ігрову залежність,

коли головною зайнятістю для дитини стають комп'ютерні або мережеві ігри різних жанрів, таких як стратегії, квести або «стрілялки» [21].

Психологічний механізм розвитку комп'ютерної залежності базується на стимуляції центру задоволення в мозку, що стає основною потребою, яка витісняє інші. Дитяча психіка в процесі розвитку і під час молодшого шкільного віку знаходиться в особливому стані формування моральних, етичних норм і цінностей, соціалізації та пізнання світу. Тому занадто часте користування гаджетами може призвести до відсутності життєвого досвіду, емоційної відчуженості, труднощів у соціалізації та інших проблем.

Основні симптоми дитячої цифрової залежності включають:

1. Збільшення часу користування гаджетами, агресія при їх вимкненні.
2. Емоційний підйом під час використання комп'ютера.
3. Надання переваги он-лайн спілкуванню перед реальним.
4. Постійний пошук можливостей для Інтернет доступу.
5. Втрата інтересу до навчання та погіршення успішності.
6. Ігнорування домашніх обов'язків на користь годин, проведених за комп'ютером.
7. Постійне збільшення числа віртуальних знайомих.
8. Агресивна реакція на зауваження про тривалість перебування в Інтернеті.
9. Відсутність інших інтересів, крім он-лайн активностей [21].

Ці симптоми можуть вказувати на проблеми з цифровою залежністю та психологічний дисбаланс дитини, тому важливо виявляти їх на ранніх стадіях та вживати заходів для корекції поведінки та відновлення психічного стану вихованців.

У лікуванні комп'ютерної залежності психологи рекомендують стратегію «поступового зниження доз та зміни інтересів». Для профілактики цієї проблеми важливим є розширення активностей, не пов'язаних з комп'ютером, таких як спорт, танці, музика, участь у гуртках, догляд за домашніми тваринами та домашні обов'язки.

Важливість включення батьків у процес формування цифрової безпеки молодших школярів не може бути недооцінена. Нами було проведено анкетування сучасних батьків учнів молодшого шкільного віку з метою розуміння рівня їх усвідомленості проблем, які можуть виникати в мережевому спілкуванні. За результатами опитування, було визначено, що значна частина батьків не усвідомлює потенційних ризиків цифрової активності своїх дітей. Переважна більшість опитаних (86 %) не беруть участі разом зі своїми дітьми в їхніх перших пошуках інформації в Інтернеті, не завжди звертають увагу дітей на можливу небезпеку появи негативної та неконтрольованої інформації, не пояснюють їм необхідність оволодіння етикетом мережевого спілкування та не розкривають можливостей і принципів роботи сучасних гаджетів (смартфони, планшети, ноутбуки тощо).

Отже, важливо наголосити на розширенні професійних компетенцій вчителя початкової школи в сфері інформаційно-комп'ютерної безпеки молодших школярів. Сучасний вчитель повинен мати навички переконувати батьків у необхідності захисту їх дітей від шкідливої інформації та підвищенні їх усвідомленості про можливі ризики Інтернет простору. В цьому сенсі важливо підкреслити наступні аспекти:

- утримання доступу дітей до веб-сайтів з некоректним вмістом та обмеження контактів з потенційно небезпечними особами;
- захист від несанкціонованого доступу до особистої інформації дітей;
- контроль над цілями та активностями дітей в Інтернеті;
- використання програмних засобів батьківського контролю;
- встановлення програм для обмеження часу користування комп'ютером;
- створення профілів для всієї родини з функціями сімейної безпеки;
- контроль за нікнеймом дитини та її особистою інформацією в Мережі;
- вивчення дітьми правил конфіденційності та безпеки в Інтернеті;
- наголошення на тому, що в Інтернеті існують ризики обману та необхідність обережності в спілкуванні з незнайомцями;
- навчання дітей правилам поведінки у віртуальних ігрових середовищах та управління взаємодією з іншими гравцями;
- зацікавленість та підтримка дітей у віртуальному житті;
- стимулювання відкритого спілкування між батьками та дітьми про їхній Інтернет досвід та емоційні переживання [9; 11].

Дотримання цих рекомендацій може значно підвищити рівень інформаційної безпеки дітей молодшого шкільного віку у сучасному цифровому середовищі.

Крім прямого нагляду за активністю дітей в Інтернеті, батьки та вчителі можуть здійснювати контроль над їх он-лайн безпекою іншими способами. Наприклад, існують корисні ресурси в Мережі, присвячені темі «Безпечний Інтернет», які ми охарактеризуємо нижче.

Одним з таких ресурсів є освітній портал для дітей, батьків та вчителів під назвою «Он-ляндія – безпечна веб-країна» [29]. Цей веб-сайт надає можливість ознайомитися з основами безпечної роботи в Інтернеті через інтерактивні ігри, короткі тести, готові уроки та інші матеріали. Тут можна знайти доступну та практичну інформацію про інфобезпеку, яка допоможе навіть новачкам ефективно користуватися мережевими ресурсами і захищати себе від небажаного контенту.

Також варто звернути увагу на спільноту користувачів безпечного Інтернету «NetPolice» [24]. Це соціальний проект, який ставить за мету просування безпечного та ефективного використання Інтернету серед дітей та підлітків. У рамках ініціативи «Інтернет без насилля» «NetPolice» надає

безкоштовний сервіс для батьків з метою захисту дітей від небажаного контенту, дозволяючи налаштовувати персональні фільтри.

Інформаційно-аналітичний ресурс «Ваш особистий Інтернет» [5] є он-лайн-платформою, що зосереджена на питаннях безпеки користувачів від шкідливого контенту в Інтернеті. Він надає різноманітну інформацію про захист від потенційних небезпек Мережі, включаючи новини, аналітичні дослідження та практичні рекомендації. Особлива увага приділяється аспектам захисту дітей та підлітків в Інтернеті, що допомагає батькам і педагогам краще розуміти, як організувати безпечний Інтернет досвід для молодших користувачів.

Онлайн-курс «Основи кібербезпеки для школярів» [16] є важливим ресурсом для формування основ цифрової безпеки серед учнів молодшого шкільного віку. Курс пропонує теоретичний матеріал, практичні вправи та фінальне тестування для перевірки знань. Додатковий бонус полягає в доступі до корисної інформації для юних користувачів, які цікавляться он-лайн іграми та мультфільмами, зокрема з питань захисту персональних гаджетів і безпечного спілкування в Мережі.

Важливість навчання молодших школярів інформаційної гігієни, медіаграмотності та кібербезпеки не може бути недооцінена в епоху цифрової комунікації. Це має стати невід'ємною частиною освітнього процесу, спрямованого на формування у дітей умінь усвідомлено та критично оцінювати різноманітну інформацію. З цією метою, сучасні педагоги-практики [27] визначили декілька основних порад, які будуть корисними в даному сенсі:

– «Золоте» правило Інтернету: всім школярам потрібно зрозуміти, що інформація, яку вони публікують в Інтернеті, може залишитися там надовго і мати непередбачувані наслідки. Це може стосуватися невірних коментарів, образливих висловлювань або жартів, які можуть бути витягнуті з контексту та використані проти них. Важливо навчити дітей дотримуватися «золотого» правила Інтернету: поводитися в Мережі з іншими так, як вони хочуть, щоб поводитися з ними.

– «Тривожна валіза» з кіберзахисту: Інтернет має свої пастки, такі як шкідливі програми, шахрайство та небезпечні рекламні оголошення. Щоб допомогти учням та їх батькам захистити себе, вони повинні створити «тривожну валізу» з кіберзахисту. Ця валіза може містити такі елементи, як надійні паролі, багатофакторну автентифікацію, обмеження приватної інформації в соцмережах, антивірусне програмне забезпечення тощо.

– Використання відео про кібербезпеку: ефективний спосіб залучити увагу школярів – це використовувати відеоматеріали з елементами напруги, які спонукають до критичного мислення про безпеку в Інтернеті. Після перегляду таких відео важливо обговорити з учнями можливі ризики та стратегії безпечної поведінки в мережі.

– Малювання історій: малювання може бути потужним інструментом для навчання та стимулювання творчості з метою відтворення ситуацій з кібербезпеки та їх подальшим обговоренням

– План протидії кібербулінгу: кібербулінг стає все більш актуальною проблемою в сучасному світі. Учням потрібно навчитися впізнавати, як захищатися від цього. Вони повинні знати, як реагувати на загрози, які кроки вживати для захисту себе та як взаємодіяти з дорослими у випадку кібербулінгу.

Усі ці аспекти допоможуть сформувати у вихованців молодшого шкільного віку навички, необхідні для безпечної та відповідальної поведінки в цифровому середовищі [27; 29].

Отже, в сучасних умовах ключовим аспектом діяльності Нової української школи стає створення надійної системи формування цифрової грамотності та культури учнів у питаннях віртуальної безпеки. В цьому контексті сучасний вчитель початкових класів має мати глибокі знання в сфері інформаційно-комп'ютерної компетентності, орієнтуватися в цифровому просторі та вміло застосовувати ці навички для забезпечення інформаційно-психологічного благополуччя своїх вихованців. Аналіз сучасного стану питання в педагогічній теорії та практиці свідчить, про те, що з появою та розширенням Інтернету, нових технологій та засобів комунікації (ноутбуків, смартфонів чи планшетів) стає очевидним, що відсутність знань про потенційні ризики, етичні норми та правила спілкування в он-лайн середовищі може викликати проблеми в міжособистісних відносинах та соціальній адаптації молодших школярів. Таке незнання може заважати їх повноцінному розвитку, спотворювати їх розуміння світу, сучасних технологій та їх ролі в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аддіктологія. Антинаркотичний Молодіжний Союз, 2023. URL: <https://newgenesis.com.ua/addiktologiya/>.

2. Видиш В.О., Кулик Л.О. Реалізація STEM-освіти на уроках природничо-математичного циклу сучасної української школи. *Проблеми математичної освіти*: матер. конф. Черкаси: Вид. ФОП Гордієнко Є.І., 2019. С. 241–243.

3. Звіт по проєкту Pew Internet Project. Lenhart & Madden, 2017.

4. Звіт програми «Цифрове Майбутнє, 2005» (Center for the Digital Future, 2005). Annenburg: USC School, 2005.

5. Інформаційно-аналітичний ресурс «Ваш особистий Інтернет», 2022. URL: <http://content-filtering.ua/>.

6. Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології: колективна монографія. К.: Атіка, 2005. 252 с.

7. Коберник І., Звиняцьківська З. Організація дистанційного навчання в школі: метод. рек. К.: Смарт освіта, 2020. 36 с.

8. Ковальчук В.Н. Забезпечення інформаційної безпеки старшокласників у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10. Житомир: Житомирський держ. ун-т, 2011. 284 с.
9. Кулик Є. Безпечний та привітний веб-простір. *Педагогіка толерантності*. 2020. № 3–4. С. 70–78.
10. Литовченко І.В., Максименко С.Д., Болтівець С.І., Чеп М.-Л.А., Бугайова Н.М. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі. К.: Видавництво: ТОВ «Видавничий Будинок «Аванпост-Прим», 2010. 48 с.
11. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навч.-метод. посібн. За ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Барішпольця. К.: Міленіум, 2009. 440 с.
12. Методичні рекомендації з інформаційної безпеки навчального комп'ютерного комплексу. Укл. В.М. Дем'яненко, В.Н. Ковальчук. К.: ІТ-ЗН НАПН України, 2014. 39 с.
13. Оранюк Б. Ю. Основи інформаційної культури: прогр. для уч. 7-9 кл. загальноосвітн. навч. закл. Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2016. 25 с.
14. Оранюк Б.Ю. Педагогічна модель процесу формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. С. 288–289.
15. Оранюк Б.Ю. Формування основ інформаційної культури учнів 7-9 класів у процесі допрофільної підготовки за освітньою галуззю «Технології»: дис. ... канд. пед. н.: 13.00.02. Полтава, 2016. 265 с.
16. Основи кібербезпеки для школярів, 2023. URL: https://cyberkidsukraine.org/mc/index.php/user/login/login#about_course.
17. Пам'ятка батькам «Як забезпечити безпеку дитини в Інтернеті» (частина 1), 2020. URL: http://vinformatics.at.ua/publ/bezpeka/informacijna_bezpeka/pamjatka_batkam_quotjak_zabezpechiti_bezpeku_ditini_v_internetiquot_chas_tina_1/20-1-0-52.
18. Програма Media Awareness Network. Wing, 2005. URL: <http://mediasmarts.ca/sites/mediasmarts/files/pdfs/publication-report/full/YSWWP-student-survey.pdf>.
19. Революція в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, 2023. URL: <http://www.dailycomm.ua/m/31412>.
20. Руцька К.О. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках в початковій школі: навч.-метод. посіб. Вінниця: ММК, 2016. 79 с.
21. Саган О.В. Методика навчання інформатики в початкових класах. *Інформатика в школі*. № 8 (104) серпень, 2017. 117 с.
22. Смоляк В.М. Методика інформатики в початковій школі: метод. посібн. Запоріжжя, 2005. 43 с.
23. Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки. *Інформаційно аналітичний бюлетень* (Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментар»). Відповідальний редактор Л. Чуприна (Огляд інтернет-ресурсів), 2015.

№ 17. URL: <http://www.segodnya.ua/life/health/zloupotreblenie-obshcheniem-v-socialnyh-setyah-vredno-dlya-podrostkov-648742.html>.

24. Співаковський О.В., Петухова Л.Є., Коткова В.В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. для студ. напр. підг. «Початкова освіта». Херсон: ХДУ, 2011. 267 с.

25. Спільнота користувачів безпечного Інтернету «NetPolice», 2022. URL: <http://www.netpolice.ua>.

26. Чуб К.Ф. Актуальні проблеми безпеки учнів початкової школи у сучасному інформаційному просторі. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення*. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2022. С. 114–119.

27. Як навчити учнів основ кібербезпеки: поради та стратегії. *Наурок*, 2023. URL: <https://naurok.com.ua/post/yak-navchiti-uchniv-osnov-kiberbezpeki-poradi-ta-strategii>.

28. David Finkelhor, Heather Turner, Richard Ormrod, Sherry Hamby, and Kristen Kracke, 2005. URL: <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/DOJ-NatSCEV-bulletin.pdf>.

29. Kowalski Robin M., Limber Susan P., Agatston Patricia W. *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2008. 218 p.

30. Он-ляндія – безпечна веб-країна: портал для дітей, батьків, учителів, 2023. URL: <http://www.onlandia.org.ua>.